

EE728
Προχωρημένα Θέματα Θεωρίας Πληροφορίας
1η διάλεξη
(2η έκδοση, 23/2/2011)

Δημήτρης-Αλέξανδρος Τουμπακάρης

Τμήμα ΗΜ&ΤΥ, Πανεπιστήμιο Πατρών

22 Φεβρουαρίου 2011

Γενικές Πληροφορίες

- Διδάσκων: Δημήτρης - Αλέξανδρος Τουμπακάρης.
dtouba@upatras.gr
- Γραφείο: 2ος όροφος Νέας Πτέρυγας. Τηλ: 2610-99-6468.
- Σκοπός του μαθήματος: Εμβάθυνση σε θέματα Θεωρίας Πληροφορίας, μεγαλύτερη μαθηματική αυστηρότητα, εισαγωγή στη Θεωρία Πληροφορίας Δικτύων.
- Ειδικότερα, στόχοι του μαθήματος είναι:
 - Να εμβαθύνει σε έννοιες/αποτελέσματα της Θεωρίας Πληροφορίας που παρουσιάστηκαν στο μάθημα "Θεωρία Πληροφορίας".
 - Να παρουσιάσει τις αποδείξεις κάποιων από αυτά τα αποτελέσματα.
 - Να επεκταθεί στα κανάλια πολλών χρηστών (Network Information Theory) και, εάν ο χρόνος το επιτρέψει, σε Θεωρία Ρυθμού-Παραμόρφωσης (Rate Distortion Theory) ή/και Πολυπλοκότητα κατά Kolmogorov.

Γενικές Πληροφορίες (συνέχεια)

- Προαπαιτούμενες γνώσεις :
 - Θεωρία Πιθανοτήτων και Αρχές Συνδυαστικής
 - Γνώση της ύλης του μαθήματος “Θεωρία Πληροφορίας” (πλην της Θεωρίας Κωδικοποίησης) ή διάθεση για εκμάθησή της κατά τη διάρκεια των πρώτων εβδομάδων διδασκαλίας.

Θέματα προς συζήτηση

- Παραδόσεις: Τρίτη 9:15 π.μ. - 12 μ.μ., EET. 3 45λεπτα παραδόσεων και 2 15λεπτα διαλείμματα.
- Ώρες γραφείου: Τακτικές (ποια ημέρα;) ή κατόπιν συνεννόησης.
- Παρακαλώ γραφτείτε στο eclass (EE728) για να λαμβάνετε τις ανακοινώσεις σχετικά με το μάθημα.
- Τρόπος εξέτασης:
 - Ίδιος τρόπος εξέτασης για προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές.
 - Γραπτή τελική εξέταση, ανοιχτά βιβλία και σημειώσεις.
 - Προαιρετική Εργασία (project).
 - Βαθμός =
 $\max\{(\text{Τελικό διαγώνισμα} \times 0.5 + \text{project} \times 0.5), \text{Τελικό διαγώνισμα}\}$,
εφόσον ο βαθμός τελικού διαγωνίσματος ισούται τουλάχιστον με 5.
Αλλιώς, Βαθμός = Τελικό Διαγώνισμα.

Βιβλία/Συγγράμματα

- Το μάθημα θα βασιστεί σε μεγάλο βαθμό στο βιβλίο των T. Cover & J. Thomas: Elements of Information Theory, 2nd Ed., Wiley 2006.
- Ένα αντίτυπο της 1ης έκδοσης και ένα αντίτυπο της 2ης έκδοσης θα παραμένει στη βιβλιοθήκη (δε δανείζεται). Επίσης, το βιβλίο θα διατίθεται για ολιγόωρο δανεισμό από το διδάσκοντα.
- Στις διαλέξεις θα χρησιμοποιηθούν διαφάνειες.
- Αντιστοιχία μαθήματος – βιβλίου Cover & Thomas (2η έκδοση).
 - Εντροπία και Κωδικοποίηση Πηγής. Κεφάλαια 2, 3, 4 και 5.
 - Χωρητικότητα και Κωδικοποίηση Καναλιού. Κεφάλαια 7, 8 και 9.
 - Θεωρία Πληροφορίας Δικτύων. Κεφάλαιο 15.
 - Θεωρία Ρυθμού-Παραμόρφωσης. Κεφάλαιο 10.
 - Πολυπλοκότητα κατά Kolmogorov. Κεφάλαιο 14.

Βιβλία/Συγγράμματα (2)

- R. G. Gallager, *Information Theory and Reliable Communication*. Ιστορικό βιβλίο. Καλύπτει λιγότερες πλευρές της Θεωρίας Πληροφορίας σε σχέση με το βιβλίο των Cover & Thomas, αλλά υπεισέρχεται σε μεγαλύτερο βάθος. Έπίσης, καλύπτει και μέρος της Θεωρίας Κωδικοποίησης. Απαραίτητο σε όσους επιθυμούν να εμβαθύνουν.
- A. El Gamal & Y.-H. Kim, *Lecture Notes on Network Information Theory* <http://circuit.ucsd.edu/~yhk/lnit.html>. Πολύ καλές και επικαιροποιημένες σημειώσεις. Πιο συνοπτικές και δύσκολες σε σχέση με το βιβλίο των Cover & Thomas.
- D. McKay, *Information Theory, Inference, and Learning Algorithms*, Cambridge University Press, 2003. Διατίθεται δωρεάν στο Διαδίκτυο αρκεί να μην το τυπώσετε. Δίνει αρκετά παραδείγματα. Επίσης, επικεντρώνεται αρκετά στη Θεωρία Κωδικοποίησης, καθώς και στην εξαγωγή συμπερασμάτων (inference).

Βιβλία/Συγγράμματα (3)

- D. Tse & P. Viswanath, *Fundamentals of Wireless Communication*, Cambridge University Press, 2005. Δεν είναι βιβλίο Θεωρίας Πληροφορίας. Ωστόσο, αναφέρεται συχνά σε αποτελέσματα της Θεωρίας Πληροφορίας και περιέχει ενδιαφέρουσες συζητήσεις για θέματα που άπτονται των Ασύρματων Συστημάτων Τηλεπικοινωνιών. Διατίθεται και αυτό δωρεάν στο Διαδίκτυο (σε μη εκτυπώσιμο αρχείο).
- Ένας πιο πλήρης κατάλογος βιβλιογραφίας δίνεται στο Φυλλάδιο 2.

Σύνδεσμοι σε παρόμοια μαθήματα άλλων πανεπιστημίων

- Stanford University: EE 376A/B/Stat 376A/B: Information Theory.
<http://www.stanford.edu/class/ee376a> και [ee376b](http://www.stanford.edu/class/ee376b).
- Stanford University: EE 478: Network Information Theory
<http://eeclass.stanford.edu/ee478/>
- University of Minnesota: EE5581: Information Theory and Coding
http://www.ece.umn.edu/users/nihar/ee5581_fall05/index.html
- UIUC: ECE 563, Information Theory
<http://courses.ece.uiuc.edu/ece563/>
- Hebrew University, Information Theory of Wideband Communication Systems (67891)
<http://www.cs.huji.ac.il/~dporrat/WidebandCourse.html>
- Brown University, AM 193/272/IT3: Information Theory I/II/III
<http://www.dam.brown.edu/people/yiannis/IT1/index.html>
[yiannis/272/index.html](http://www.dam.brown.edu/people/yiannis/272/index.html), [yiannis/IT3/index.html](http://www.dam.brown.edu/people/yiannis/IT3/index.html)
- Πολυτεχνείο Κρήτης, ΤΗΛ 412, Θεωρία Πληροφορίας και Κωδίκων,
<http://www.telecom.tuc.gr/courses/tel412/>.

Ύλη Μαθήματος

- Επανάληψη Βασικών Εννοιών/Αποτελεσμάτων του μαθήματος “Θεωρία Πληροφορίας” (7ου εξαμήνου).
- Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP). Η εντροπία είναι ο βέλτιστος ρυθμός συμπίεσης. Κωδικοποίηση σταθερού και μεταβλητού μήκους (περιληπτικά, θεωρώντας γνωστά τα περί κωδίκων που αναφέρθηκαν στη “Θεωρία Πληροφορίας”).
- Χωρητικότητα Καναλιού. Ιδιότητα Από Κοινού Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (Joint AEP). Θεώρημα Χωρητικότητας Καναλιού για Διακριτά Κανάλια Χωρίς Μνήμη (απόδειξη).
- Συνεχείς τ.μ. Διαφορική Εντροπία. Χωρητικότητα Γκαουσιανού Καναλιού. Παράλληλα Γκαουσιανά Κανάλια. Γκαουσιανό κανάλι με ανάδραση.
- Κανάλια Πολλών Χρηστών: Κανάλι Πολλαπλής Πρόσβασης (MAC), Κανάλι Ευρυεκπομπής (BC), Κανάλι Μεταγωγής (Relay), Κανάλι Παρεμβολών (Interference). Κατανεμημένη συμπίεση και Θεώρημα Slepian-Wolf.
- Εάν προλάβουμε: Θεωρία Ρυθμού–Παραμόρφωσης (Rate Distortion Theory) ή/και Πολυπλοκότητα κατά Kolmogorov.

Περιεχόμενα σημερινού μαθήματος

- 1 Εισαγωγή στη Θεωρία Πληροφορίας
- 2 Προεπισκόπηση Μαθήματος
 - Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)
 - Χωρητικότητα Καναλιού και Από Κοινού (Joint) AEP
 - Θεωρία Πληροφορίας Δικτύων (Network Information Theory)
- 3 Η Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)
 - Εισαγωγή
 - Ο Ασθενής Νόμος των Μεγάλων Αριθμών
 - Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών

Αντιστοιχία σημερινής διάλεξης με βιβλία Cover & Thomas και Gallager

- Βιβλίο Cover & Thomas (2η έκδοση): Κεφ. 1, Κεφ. 3.
- Βιβλίο Gallager: Κεφ. 1

Εισαγωγή στη Θεωρία Πληροφορίας

- Θεωρία Πληροφορίας: Μια γενική και κατ' εξοχήν *μαθηματική* θεωρία.
- Θεμελιωτής της θεωρείται ο Claude Shannon.
- Ξεκίνησε με σκοπό να κατανοήσει τα Συστήματα Επικοινωνιών (Claude Shannon, "*A mathematical theory of communication*," The Bell System Technical Journal, 1948).
- Ωστόσο, είναι μια αρκετά γενική θεωρία με ευρύ πεδίο εφαρμογής
 - Τηλεπικοινωνίες
 - Θεωρία Πιθανοτήτων (Εκτίμηση/έλεγχος υποθέσεων)
 - Στατιστική (διεξαγωγή συμπερασμάτων)
 - Οικονομικά/Χρηματιστήριο/Τζόγος
 - Επιστήμη Υπολογιστών (Αλγοριθμική Πολυπλοκότητα)
 - Στατιστική Φυσική (Θερμοδυναμική)
 - κ.α.

Εισαγωγή στη Θεωρία Πληροφορίας (2)

- Η Θεωρία Πληροφορίας απαντά σε δύο βασικά ερωτήματα της Θεωρίας Επικοινωνιών:
 1. Ποια είναι η μέγιστη δυνατή συμπίεση των δεδομένων μιας πηγής; → Η εντροπία (entropy) H .
 2. Ποιος είναι ο μέγιστος ρυθμός επικοινωνίας (rate of communication) δια μέσου ενός καναλιού; → Η χωρητικότητα (capacity) C .
- Ωστόσο, έχει σημαντική συνεισφορά σε πολλά άλλα προβλήματα και αντικείμενα, όπως προαναφέρθηκε.

Claude Shannon, 1916-2001

Προεπισκόπηση μαθήματος

- 1 Εισαγωγή στη Θεωρία Πληροφορίας
- 2 Προεπισκόπηση Μαθήματος
 - Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)
 - Χωρητικότητα Καναλιού και Από Κοινού (Joint) AEP
 - Θεωρία Πληροφορίας Δικτύων (Network Information Theory)
- 3 Η Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)
 - Εισαγωγή
 - Ο Ασθενής Νόμος των Μεγάλων Αριθμών
 - Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών

Εντροπία, Αμοιβαία Πληροφορία, Συμπύεση

- Μια τυχαία μεταβλητή ή, γενικότερα, μια τυχαία διαδικασία (στοχαστική ανέλιξη – random process) χαρακτηρίζεται από ένα όριο πολυπλοκότητας (εντροπία) κάτω από το οποίο δεν είναι δυνατόν να συμπιεστεί.
- Ιδιότητες εντροπίας, σχετικής εντροπίας, αμοιβαίας πληροφορίας (επανάληψη από το μάθημα “Θεωρία Πληροφορίας”)
- Ανισότητα Fano: Χρήσιμη στην απόδειξη του Θεωρήματος Κωδικοποίησης Καναλιού (2ο Θεώρημα Shannon). Συνδέει την πιθανότητα σφάλματος στην εκτίμηση μιας τ.μ. X με βάση παρατήρηση τ.μ. Y με τη δεσμευμένη εντροπία $H(X|Y)$.
- Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (Asymptotic Equipartition Property – AEP). Αναφέρθηκε στο μάθημα “Θεωρία Πληροφορίας” θα την εξετάσουμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια στα Προχωρημένα Θέματα.
- Θεώρημα Κωδικοποίησης Πηγής: Μπορούμε να συμπιέσουμε τα σύμβολα εργοδικής πηγής με απόσταση το πολύ 1 bit από την εντροπία και σε καμία περίπτωση με λιγότερα bits από την εντροπία (εκτός αν δεχτούμε απώλεια πληροφορίας). Θα το αποδείξουμε (για πηγές χωρίς μνήμη).

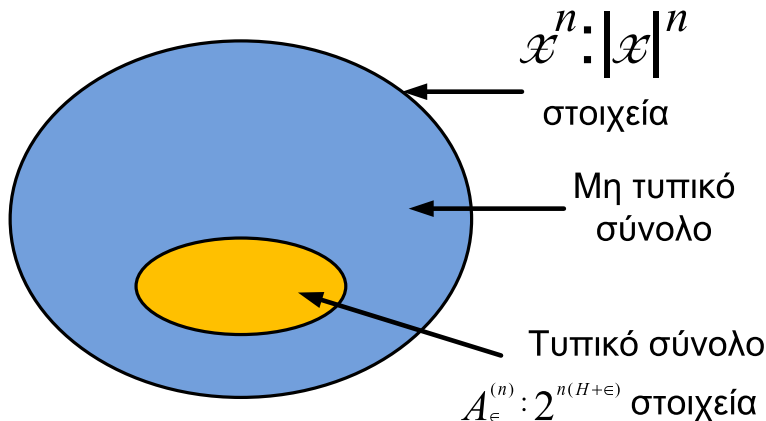
Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)

- Ο Νόμος των Μεγάλων Αριθμών (law of large numbers) στη Θεωρία Πληροφορίας, του οποίου αποτελεί επαναδιατύπωση.
- AEP (για ανεξάρτητες, ομοίως κατανεμημένες (i.i.d.) τ.μ.): Καθώς το n τείνει στο άπειρο, η ποσότητα $\frac{1}{n} \log \frac{1}{p(X_1, X_2, \dots, X_n)}$ τείνει στην εντροπία H . Επομένως, $p(X_1, X_2, \dots, X_n) \rightarrow 2^{-nH}$.
- Χωρισμός ακολουθιών μήκους n σε δύο σύνολα:
 - Τυπικό (typical) (κάθε ακολουθία του οποίου έχει πιθανότητα $\sim 2^{-nH}$) και
 - μη τυπικό (non-typical) (όλες οι υπόλοιπες ακολουθίες).

Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP) (2)

- Θα αποδείξουμε ότι το άθροισμα των πιθανοτήτων των τυπικών ακολουθιών τείνει στο 1 καθώς το n τείνει στο άπειρο και ότι το τυπικό σύνολο περιέχει $\sim 2^{nH}$ τυπικές ακολουθίες.
- Επομένως, μπορούμε να ασχοληθούμε μόνο με τις τυπικές ακολουθίες. Καθώς το μήκος τους, n , μεγαλώνει, η πιθανότητα να εμφανιστεί μη τυπική ακολουθία τείνει στο 0.
- Θα αποδείξουμε ότι με τον τρόπο αυτό μπορούμε να περιγράψουμε τις τ.μ. X_i με μέσο μήκος που τείνει στην εντροπία H .

Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP) (3)

Χωρητικότητα Καναλιού

- “Πληροφοριακός” Ορισμός Χωρητικότητας (information capacity), συμμετρικά κανάλια, παραδείγματα (επανάληψη).
- Ιδιότητα Από Κοινού Ασυμπωτικής Ισοδιαμέρισης (Joint AEP).
- “Λειτουργικός” Ορισμός Χωρητικότητας. Θεώρημα Κωδικοποίησης Καναλιού Shannon και απόδειξη (για διακριτά κανάλια χωρίς μνήμη).
- Χωρητικότητα καναλιού με ανάδραση.
- Θεώρημα διαχωρισμού καναλιού-πηγής.
- Συνεχείς τ.μ. και Διαφορική Εντροπία.
- Χωρητικότητα Γκαουσιανού Καναλιού.
- Χωρητικότητα Παράλληλων Γκαουσιανών Καναλιών και “waterfilling”.
- Χωρητικότητα Γκαουσιανού Καναλιού με ανάδραση.

Joint AEP

- Joint AEP: Έστω n ανεξάρτητα, ομοίως κατανομημένα ζεύγη (X_i, Y_i) (οι X_i και Y_i δεν είναι, κατ' ανάγκη, ανεξάρτητες μεταξύ τους).
 - Καθώς το n τείνει στο άπειρο, $p((X_1, Y_1), (X_2, Y_2), \dots, (X_n, Y_n)) \rightarrow 2^{-nH(X,Y)}$.
- Εάν οι \tilde{X}_i και \tilde{Y}_i είναι ανεξάρτητες με τις ίδιες περιθώριες κατανομές με αυτές των X_i και Y_i , αντίστοιχα, τότε η πιθανότητα η ακολουθία $(\tilde{X}_1, \tilde{Y}_1), (\tilde{X}_2, \tilde{Y}_2), \dots, (\tilde{X}_n, \tilde{Y}_n)$ να είναι τυπική τείνει στην τιμή $2^{-nI(X;Y)}$.
- Επομένως, η πιθανότητα μια ακολουθία $(\tilde{X}_1, \tilde{Y}_1), (\tilde{X}_2, \tilde{Y}_2), \dots, (\tilde{X}_n, \tilde{Y}_n)$ της οποίας οι \tilde{X}_i και \tilde{Y}_i είναι, στην πραγματικότητα, ανεξάρτητες να ανήκει στο τυπικό σύνολο ακολουθιών που δημιουργούνται επιλέγοντας τις τ.μ. με βάση την από κοινού συνάρτηση μάζας πιθανότητας $p(X, Y)$ (όχι, απαραίτητα, ίση με $p(X)p(Y)$), ισούται, κατά προσέγγιση, με $2^{-nI(X;Y)}$.
- Θα χρησιμοποιήσουμε την Ιδιότητα Από Κοινού Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης στην απόδειξη του Θεωρήματος Κωδικοποίησης Καναλιού του Shannon.

Προεπισκόπηση Μαθήματος

Συνεχείς τ.μ. και Γκαουσιανό Κανάλι

- Προκειμένου να χαρακτηρίσουμε την πληροφορία, να συμπίεσουμε και να μεταδώσουμε συνεχείς τ.μ. (ή διακριτές τ.μ. σε κανάλια με συνεχείς τιμές) ορίζουμε τη Διαφορική Εντροπία.
- Γενικά, τα αποτελέσματα είναι παρόμοια με την περίπτωση διακριτών τ.μ., αλλά και με κάποιες διαφορές (η διαφορική εντροπία είναι σχετικά “προβληματική” στο χειρισμό της, σε αντίθεση με την εντροπία).
- Το Γκαουσιανό Κανάλι αποτελεί ένα πολύ καλό μοντέλο για κανάλια που απαντούν στη φύση. Η έκφραση για τη χωρητικότητα του Γκαουσιανού καναλιού αποτελεί ένα από τα πιο διάσημα αποτελέσματα της Θεωρίας Πληροφορίας.
- Θα εξετάσουμε το Γκαουσιανό Κανάλι με μεγαλύτερη λεπτομέρεια από ό,τι στο μάθημα “Θεωρία Πληροφορίας”
- Θα αποδείξουμε το Θεώρημα Κωδικοποίησης Καναλιού για Γκαουσιανά Κανάλια με πηγές που υπόκεινται σε περιορισμό ισχύος.

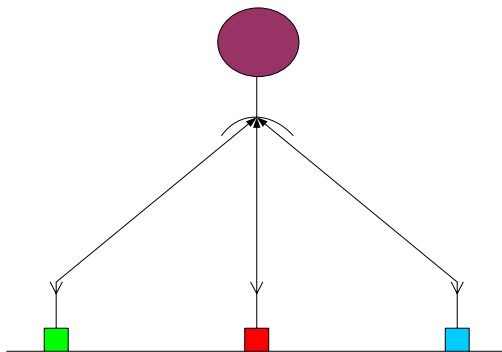
Συνεχείς τ.μ. και Γκαουσιανό Κανάλι (συνέχεια)

- Θα εξετάσουμε την περίπτωση όπου ένας πομπός έχει στη διάθεσή του περισσότερα από ένα ανεξάρτητα Γκαουσιανά κανάλια με διαφορετικό λόγο ισχύος σήματος προς ισχύ θορύβου (SNR) και δεδομένη διαθέσιμη ισχύ με την οποία μπορεί να μεταδώσει.
- Θα αποδείξουμε ότι είναι βέλτιστο να χρησιμοποιήσουμε μεγαλύτερο μέρος της διαθέσιμης ισχύος στα κανάλια με μεγάλο SNR. Δηλαδή, πρέπει να μεταδώσουμε με μεγαλύτερο ρυθμό στα “καλά” κανάλια και με μικρότερο (σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και μηδενικό) στα “κακά”.
- Η κατανομή, αυτή, της ισχύος (“waterfilling”) βρίσκει σημαντικές εφαρμογές στα συστήματα DSL, καθώς και σε ασύρματα συστήματα που μεταδίδουν σε κανάλια με διαλείψεις (fading).
- Θα εξετάσουμε, επίσης, την περίπτωση Γκαουσιανών καναλιών με έγχρωμο θόρυβο και τη χωρητικότητά τους, καθώς και Γκαουσιανά κανάλια με ανάδραση.

Θεωρία Πληροφορίας Δικτύων (Network Info Theory)

- Συστήματα με περισσότερους από έναν πομπούς ή/και περισσότερους από έναν δέκτες.
- Νέα στοιχεία: Παρεμβολή (interference), συνεργασία (cooperation) και ανάδραση (feedback).
- Το γενικό πρόβλημα είναι εύκολο να μοντελοποιηθεί, αλλά πολύ δύσκολο να επιλυθεί. Η γενική λύση του προβλήματος δεν έχει βρεθεί έως σήμερα.
- Στη γενική περίπτωση αναφερόμαστε, πλέον, σε περιοχές χωρητικότητας (capacity regions) και σε περιοχές ρυθμών μετάδοσης (rate regions), δεδομένου ότι, λόγω παρεμβολών και συνεργασίας, ο μέγιστος ρυθμός μετάδοσης κάθε χρήστη εξαρτάται από τους ρυθμούς μετάδοσης των άλλων χρηστών (στη γενική περίπτωση).

Κανάλι Πολλαπλής Πρόσβασης (Multiple Access Channel)

- Πολλοί χρήστες που επιθυμούν να επικοινωνήσουν με ένα κεντρικό σταθμό. Παράδειγμα: Κινητά τερματικά προς σταθμό βάσης.
- Το κανάλι πολλών χρηστών που έχει κατανοηθεί καλύτερα από τα άλλα.

Γκαουσιανό Κανάλι Πολλαπλής Πρόσβασης

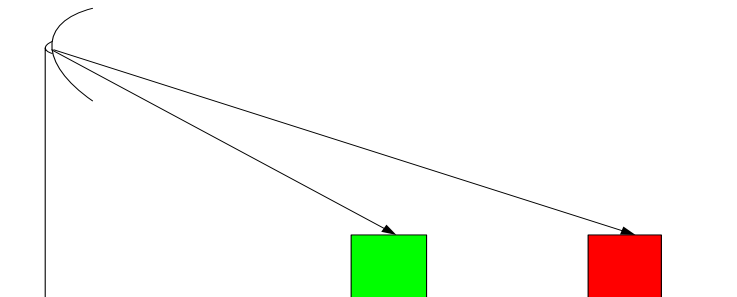
- Για το Γκαουσιανό MAC 2 χρηστών (δηλαδή MAC με Γκαουσιανό θόρυβο στο δέκτη) με περιορισμούς ισχύος P_1 και P_2 και διασπορά θορύβου N στο δέκτη η περιοχή χωρητικότητας δίνεται από τη λύση του παρακάτω συνόλου ανισοτήτων:

$$R_1 < C\left(\frac{P_1}{N}\right), R_2 < C\left(\frac{P_2}{N}\right) \text{ και } R_1 + R_2 < C\left(\frac{P_1+P_2}{N}\right),$$

όπου $C(x) = \frac{1}{2} \log(1 + x)$.

- Η πολυπλεξία στο χρόνο (TDM) δεν είναι βέλτιστη στη γενική περίπτωση! Το βέλτιστο είναι όλοι οι χρήστες να εκπέμπουν ταυτόχρονα.
- Θα δούμε, επίσης, ότι, καθώς ο αριθμός των χρηστών αυξάνει, το άθροισμα των ρυθμών μετάδοσής τους τείνει στο άπειρο.
 - Παρόλο που η είσοδος νέων χρηστών δημιουργεί επιπρόσθετη παρεμβολή, η ισχύς που “φέρνει” κάθε νέος χρήστης οδηγεί σε αύξηση της συνολικής χωρητικότητας (στο Γκαουσιανό κανάλι).

Κανάλι Ευρεκπομπής (Broadcast Channel)

- Ένας κεντρικός σταθμός που επιθυμεί να στείλει (διαφορετική) πληροφορία σε περισσότερους από έναν χρήστες.
- Δεν έχει κατανοηθεί πλήρως, εκτός από ειδικές περιπτώσεις (π.χ. Γκαουσιανός θόρυβος στους δέκτες).

Γκαουσιανό Κανάλι Ευρυεκπομής

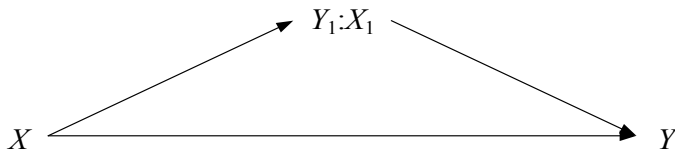
- Έστω Γκαουσιανό BC 2 χρηστών. Ο δέκτης εκπέμπει με ισχύ P και στέλνει διαφορετικά (και ανεξάρτητα) μηνύματα στους χρήστες. Έστω, επίσης, ότι για τις ισχείς (διασπορές) θορύβου των χρηστών, $N_1 < N_2$.
- Η περιοχή χωρητικότητας του Γκαουσιανού BC δίνεται από τη λύση των ανισοτήτων

$$R_1 < C\left(\frac{\alpha P}{N_1}\right) \text{ και } R_2 < C\left(\frac{(1-\alpha)P}{\alpha P + N_2}\right),$$

όπου $0 \leq \alpha \leq 1$, ανάλογα με την επιθυμητή αναλογία ρυθμών μετάδοσης.

- Θα δούμε ότι ο (αδύναμος) χρήστης 2 αποκωδικοποιεί μόνο το μήνυμα που προορίζεται για αυτόν, ενώ ο (ισχυρός) χρήστης 1 αποκωδικοποιεί και τα δύο μηνύματα.
- Όπως και για το MAC, η πολυπλεξία στο χρόνο δεν είναι πάντοτε η βέλτιστη στρατηγική χρήσης του καναλιού.

Κανάλι Μεταγωγής (Relay Channel)

- Ένας πομπός και ένας δέκτης, με ενδιάμεσους μεταγωγούς οι οποίοι υποβοηθούν την επικοινωνία (και δε στέλνουν/λαμβάνουν δικά τους μηνύματα).
- Στη γενική περίπτωση, οι μεταγωγοί δεν εκπέμπουν το ίδιο σήμα με αυτό που λαμβάνουν.

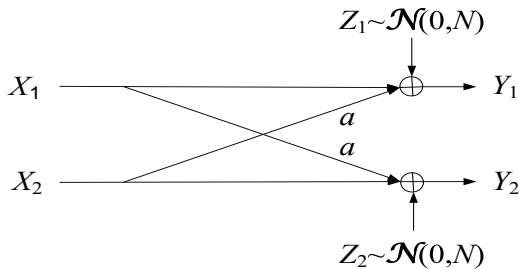
Γκαουσιανό Κανάλι Μεταγωγής

- Έστω ότι ο πομπός εκπέμπει με ισχύ P , ενώ ο μεταγωγός εκπέμπει με ισχύ P_1 . Η ισχύς θορύβου στο δέκτη του μεταγωγού ισούται με N_1 , ενώ στον τελικό δέκτη με N_2 .
- Αποδεικνύεται ότι η χωρητικότητα δίνεται από τη σχέση

$$C = \max_{0 \leq \alpha \leq 1} \min \left\{ C \left(\frac{P + P_1 + 2\sqrt{(1-\alpha)PP_1}}{N_1 + N_2} \right), C \left(\frac{\alpha P}{N_1} \right) \right\}.$$

- Εάν $P_1/N_2 \geq P/N_1$, δηλαδή ο λόγος σήματος προς θόρυβο στον τελικό δέκτη είναι μεγαλύτερος από το λόγο σήματος προς θόρυβο στο δέκτη του μεταγωγού, αποδεικνύεται ότι $\alpha = 1$ και $C = C(P/N_1)$. Επομένως, το κανάλι μετά το μεταγωγό "φαίνεται" αθόρυβο. Προσοχή: ο μεταγωγός δε στέλνει το ίδιο σήμα με αυτό που λαμβάνει.
- Ο τρόπος μετάδοσης δεν είναι προφανής, αλλά είναι πολύ ενδιαφέρων. Περισσότερες λεπτομέρειες σε μεταγενέστερη διάλεξη.

Κανάλι Παρεμβολής (Interference Channel)

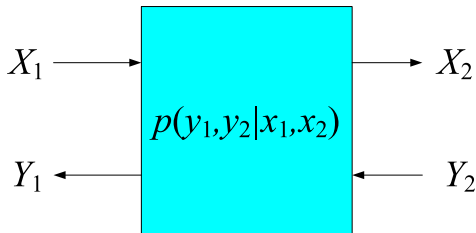

- K πομποί και K δέκτες με διαφωνία (crosstalk). Ο κάθε πομπός θέλει να στείλει πληροφορία στον αντίστοιχο δέκτη χωρίς να ενδιαφέρεται για την επικοινωνία των άλλων ζευγών. Στο σχήμα, $K = 2$.
- Παράδειγμα: Συνεστραμμένα ζεύγη χαλκού (twisted pairs) που βρίσκονται στο ίδιο πλέγμα (bundle) καλωδίων.

Γκαουσιανό Κανάλι Παρεμβολής

- Η περιοχή χωρητικότητας για το Κανάλι Παρεμβολής δεν έχει βρεθεί έως σήμερα, ακόμα και όταν ο θόρυβος είναι Γκαουσιανός.
- Για την περίπτωση ισχυρής παρεμβολής αποδεικνύεται ότι η χωρητικότητα ισούται με την περίπτωση όπου δεν υπάρχει παρεμβολή.
- Η ιδέα (για συμμετρικό κανάλι): Εάν $C(a^2P/(P+N)) \geq C(P/N)$, όπου a ο συντελεστής παρεμβολής, ο δέκτης 2 μπορεί να αποκωδικοποιήσει το μήνυμα του πομπού 1, εφόσον, βέβαια, γνωρίζει το βιβλίο κωδίκων (codebook) που χρησιμοποιεί ο 1.
- Επομένως, μπορεί να αφαιρέσει την παρεμβολή από το λαμβανόμενο σήμα και, στη συνέχεια, να αποκωδικοποιήσει το μήνυμα του πομπού 2 που προορίζεται για αυτόν.
- Ακριβώς τα ίδια ισχύουν και για το δέκτη 1.

Κανάλι Διπλής Κατεύθυνσης (Two-way Channel)

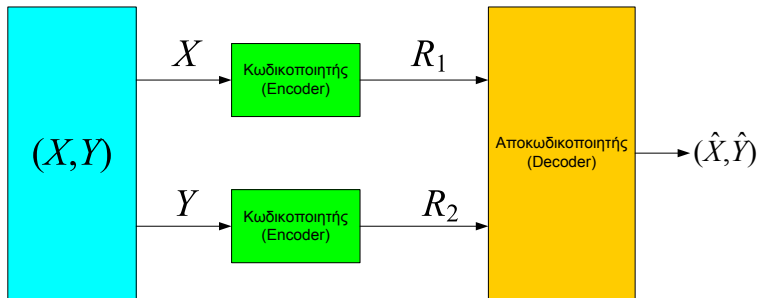

- Δύο σταθμοί οι οποίοι επικοινωνούν μέσω δύο διαύλων.
- Παρόμοιο με το Κανάλι Παρεμβολής, με τη διαφορά ότι ο πομπός 1 συνδέεται με το δέκτη 1 (και ο πομπός 2 συνδέεται με το δέκτη 2).
- Επομένως, ο πομπός 1 μπορεί να χρησιμοποιήσει πληροφορία από σύμβολα που έχουν ληφθεί από το δέκτη 1 πριν εκπέμψει \rightarrow ανάδραση (feedback).
- Η περιοχή χωρητικότητας του Καναλιού Διπλής Κατεύθυνσης δεν είναι γνωστή στη γενική περίπτωση.

Γκαουσιανό Κανάλι Διπλής Κατεύθυνσης

- Η περιοχή χωρητικότητας στην περίπτωση Γκαουσιανού θορύβου είναι γνωστή.
- Έστω ότι ο πομπός 1 και ο πομπός 2 μεταδίδουν με ρυθμό $R_1 < C(P_1/N_1)$ και $R_2 < C(P_2/N_2)$, αντίστοιχα, όπου N_1 (N_2) ο θόρυβος που προστίθεται στο σήμα του πομπού 1 (2).
- Ο δέκτης 2 γνωρίζει το σήμα που εξέπεμψε ο πομπός 2 και, επομένως, μπορεί να το αφαιρέσει από το σήμα που λαμβάνει. Συνεπώς, απομένει να αποκωδικοποιήσει το μήνυμα του πομπού 1 παρουσία Γκαουσιανού θορύβου.
- Ακριβώς τα ίδια ισχύουν και για το δέκτη 1.
- Επομένως, το Γκαουσιανό Κανάλι Διπλής Κατεύθυνσης διαχωρίζεται σε δύο ανεξάρτητα Γκαουσιανά Κανάλια.
- Στη γενική περίπτωση (μη Γκαουσιανού Θορύβου) οι ρυθμοί μετάδοσης των δύο χρηστών δεν είναι ανεξάρτητοι.

Κατανεμημένη Συμπίεση (Distributed Data Compression)

Έστω ότι η X και η Y συμπιέζονται ξεχωριστά (π.χ. σε διαφορετικά σημεία) με σκοπό ένας χρήστης να μπορεί να αποκωδικοποιήσει και τις δύο. Ποιος είναι ο ελάχιστος συνολικός ρυθμός, $R = R_x + R_y$, που απαιτείται για να μεταδοθεί η πληροφορία και των 2 πηγών;

Κατανεμημένη Συμπύεση (2)

- Γνωρίζουμε ότι για να μεταδώσουμε μια πηγή X (χωρίς απώλειες) χρειαζόμαστε ρυθμό τουλάχιστον $H(X)$.
- Για να μεταδώσουμε από κοινού 2 πηγές X και Y (με χρήση κοινού κωδικοποιητή), απαιτείται ρυθμός $R > H(X, Y)$.
- Θεώρημα Κωδικοποίησης Πηγής (Slepian-Wolf): Ακόμα και όταν η συμπύεση των X και Y γίνεται σε διαφορετικά σημεία, αρκεί $R > H(X, Y)$! (καθώς, επίσης, και $R_x > H(X|Y)$ και $R_y > H(Y|X)$).
- Όπως θα δούμε, μόνο ο δέκτης (και όχι οι πομποί) χρειάζεται να γνωρίζει τις τυπικές ακολουθίες.

Θεωρία Ρυθμού-Παραμόρφωσης (Rate Distortion Theory)

- Σε μερικές περιπτώσεις (π.χ. συνεχείς τ.μ.) δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί τέλεια συμπίεση με περιγραφή πεπερασμένου μήκους.
- Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, θέλουμε να συμπίεσουμε τ.μ. περισσότερο από την εντροπία (συμπίεση με απώλειες – lossy compression).
- Μέτρο παραμόρφωσης: Η απόσταση μιας τ.μ. από την αναπαράστασή της.
- Η Θεωρία Ρυθμού-Παραμόρφωσης απαντά στο ερώτημα:
 - Δεδομένων της κατανομής μιας τ.μ. και ενός μέτρου παραμόρφωσης, ποια είναι η ελάχιστη μέση παραμόρφωση για δεδομένο ρυθμό συμπίεσης; Ή, ισοδύναμα,
 - Δεδομένων της κατανομής μιας τ.μ. και ενός μέτρου παραμόρφωσης, ποιο είναι το ελάχιστο μέσο μήκος περιγραφής που απαιτείται προκειμένου η παραμόρφωση να μην υπερβεί μια δεδομένη τιμή;

Θεωρία Ρυθμού-Παραμόρφωσης (2)

- Ενδιαφέρον αποτέλεσμα: Είναι καλύτερα να περιγράψουμε τ.μ. από κοινού παρά ξεχωριστά, ακόμα και όταν είναι ανεξάρτητες!
- Γεωμετρική ερμηνεία: Είναι πιο αποδοτικό να κατανέμουμε δεδομένα σημεία σε χώρους μεγαλύτερων διαστάσεων.
 - Αναλογία στη συμπίεση: Πετυχαίνουμε καλύτερη συμπίεση για μεγάλα μήκη ακολουθιών, ακόμα και όταν η πηγή δεν έχει μνήμη.
 - Αναλογία στη μετάδοση: Στη γενική περίπτωση, για να μεταδώσουμε με ρυθμούς κοντά στη χωρητικότητα, χρειαζόμαστε κώδικες μεγάλου μήκους (ακόμα και όταν το κανάλι δεν έχει μνήμη).
- Η Θεωρία Ρυθμού-Παραμόρφωσης μπορεί να εφαρμοστεί τόσο σε συνεχείς όσο και σε διακριτές τ.μ.

Πολυπλοκότητα κατά Kolmogorov

- Είδαμε ότι η εντροπία των ακολουθιών που παράγει μια πηγή εξαρτάται από την κατανομή τους.
- Kolmogorov: Αλγοριθμική πολυπλοκότητα (ή πολυπλοκότητα περιγραφής) ενός αντικειμένου: Το μήκος του συντομότερου προγράμματος υπολογιστή το οποίο περιγράφει το αντικείμενο.
- Δεν απαιτείται η χρήση της κατανομής του αντικειμένου!
- Αποδεικνύεται ότι η μέση πολυπλοκότητα κατά Kolmogorov των ακολουθιών που παράγει μια πηγή ισούται, κατά προσέγγιση, με την εντροπία της.
- Σημαντική παρατήρηση (Kolmogorov): Η αλγοριθμική πολυπλοκότητα δεν εξαρτάται από το συγκεκριμένο υπολογιστή στον οποίο τρέχει το πρόγραμμα.

Η Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)

- 1 Εισαγωγή στη Θεωρία Πληροφορίας
- 2 Προεπισκόπηση Μαθήματος
 - Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)
 - Χωρητικότητα Καναλιού και Από Κοινού (Joint) AEP
 - Θεωρία Πληροφορίας Δικτύων (Network Information Theory)
- 3 Η Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP)
 - Εισαγωγή
 - Ο Ασθενής Νόμος των Μεγάλων Αριθμών
 - Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών

Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP) – Εισαγωγή

- Θεωρούμε μια ακολουθία ανεξάρτητων, ομοίως κατανομημένων (i.i.d.) διακριτών τ.μ. X_i : $X_1^n = X_1, X_2, \dots, X_n$.
- Η από κοινού συνάρτηση μάζας πιθανότητας (joint pmf) των τ.μ. που αποτελούν την ακολουθία ισούται με $p(X_1, X_2, \dots, X_n) = \prod_{i=1}^n p(X_i)$.

Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP) – Εισαγωγή (2)

- Asymptotic Equipartition Property - AEP:
Αυξάνοντας το μήκος της ακολουθίας,

$$\begin{aligned} -\frac{1}{n} \lim_{n \rightarrow \infty} \log p(X_1, X_2, \dots, X_n) &= -\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \log \prod_{i=1}^n p(X_i) \\ &= -\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log p(X_i) \\ &= -\mathbb{E}[\log p(X)] = H(X), \end{aligned}$$

από τον Ασθενή Νόμο Μεγάλων Αριθμών (Weak Law of Large Numbers).

Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (AEP) – Εισαγωγή (3)

- Επομένως, εάν σχηματίσουμε μια ακολουθία πολύ μεγάλου μήκους, η από κοινού συνάρτηση κατανομής μάζας πιθανότητας θα συγκλίνει κατά πιθανότητα στην τιμή $2^{-nH(X)}$.
- Θα αποδείξουμε ότι υπάρχουν περίπου $2^{nH(X)}$ τέτοιες, τυπικές ακολουθίες και ότι το άθροισμα των από κοινού συναρτήσεων μάζας πιθανότητας τους προσεγγίζει το 1.
- Το άθροισμα των πιθανοτήτων των υπόλοιπων, μη τυπικών, ακολουθιών μήκους n τείνει στο 0.
- Επομένως, μπορούμε να κωδικοποιήσουμε μόνο τις τυπικές ακολουθίες \rightarrow χρειαζόμαστε nH bits αντί για n .

Ιδιότητα Ασυμπτωτικής Ισοδιαμέρισης (ΑΕΡ) – Εισαγωγή (4)

- Επειδή η πιθανότητα να εμφανιστεί μη τυπική ακολουθία τείνει στο 0, η πιθανότητα να μην μπορούμε να κωδικοποιήσουμε την ακολουθία X_1^n με χρήση nH bits τείνει στο 0 για $n \rightarrow \infty$.
- Στη γενική περίπτωση, από το Νόμο των Μεγάλων Αριθμών, αν οι τιμές της $g(x)$ είναι μη αρνητικές, $\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n g(x_i) \rightarrow \mathbb{E}[g(X)]$ (Typical Average Lemma). Το ΑΕΡ αποτελεί εφαρμογή του λήμματος με $g(x) = \log \frac{1}{p(x)}$.
- Το ΑΕΡ αποτελεί στυλοβάτη της Θεωρίας Πληροφορίας.

Είδη σύγκλισης (υπενθύμιση)

Μια ακολουθία τ.μ. X_1, X_2, \dots συγκλίνει σε μια τ.μ. X :

1. Κατά πιθανότητα (in probability) εάν, για κάθε $\epsilon > 0$,
 $\Pr\{|X_n - X| > \epsilon\} \rightarrow 0$ για $n \rightarrow \infty$.
2. Κατά μέση τετραγωνική τιμή (mean square) εάν $\mathbb{E}(X_n - X)^2 \rightarrow 0$.
3. Με πιθανότητα 1 (ή σχεδόν βέβαια) εάν
 $\Pr\{\lim_{n \rightarrow \infty} X_n = X\} = 1$.

Ο Ασθενής Νόμος των Μεγάλων Αριθμών

- Θα αποδείξουμε, κατ' αρχάς, τον Ασθενή Νόμο των Μεγάλων Αριθμών.
- Θα χρειαστούμε, πρώτα, δύο απλές, αλλά σημαντικές ανισότητες της Θεωρίας Πιθανοτήτων: Την ανισότητα Μαρκον και την ανισότητα Chebyshev.

Η ανισότητα Markov

- **Θεώρημα 1.1 (ανισότητα Markov).** Εάν X είναι τ.μ. με μη αρνητικές τιμές, για οποιοδήποτε $a > 0$,

$$\Pr\{X \geq a\} \leq \frac{\mathbb{E}[X]}{a}.$$

- **Απόδειξη:** Θεωρούμε την τ.μ. I που ορίζεται ως

$$I = \begin{cases} 1 & \text{για } X \geq a \\ 0 & \text{αλλιού} \end{cases}$$

Επειδή $X \geq 0$, $I \leq \frac{X}{a}$. Συνεπώς, $\mathbb{E}[I] \leq \frac{\mathbb{E}[X]}{a}$.

Παρατηρήστε, όμως, ότι $\mathbb{E}[I] = \Pr\{X \geq a\}$. Επομένως, προκύπτει το ζητούμενο.

Η ανισότητα Chebyshev

- **Πόρισμα 1.2 (ανισότητα Chebyshev).** Εάν X είναι τ.μ. με πεπερα-
σμένη μέση τιμή μ και διασπορά σ^2 , για οποιοδήποτε $k > 0$,

$$\Pr\{|X - \mu| \geq k\} \leq \frac{\sigma^2}{k^2}.$$

- **Απόδειξη:** Θεωρούμε την τ.μ. $Y = (X - \mu)^2$ και εφαρμόζουμε
την ανισότητα Markov με $a = k^2$. Επομένως,

$$\Pr\{(X - \mu)^2 \geq k^2\} \leq \frac{\mathbb{E}[(X - \mu)^2]}{k^2} = \frac{\sigma^2}{k^2}.$$

Αλλά $\Pr\{(X - \mu)^2 \geq k^2\} = \Pr\{|X - \mu| \geq k\}$ (η σχέση είναι
1-προς-1). Επομένως, προκύπτει το ζητούμενο.

Ο Ασθενής Νόμος των Μεγάλων Αριθμών

- **Θεώρημα 1.3 (Ο Ασθενής Νόμος των Μεγάλων Αριθμών – Weak Law of Large Numbers).** Έστω μία ακολουθία ανεξάρτητων, ομοίως κατανομημένων (i.i.d.) τ.μ. X_i με πεπερασμένη μέση τιμή, $\mathbb{E}[X_i] = \mu$. Για οποιοδήποτε $\epsilon > 0$,

$$\Pr \left\{ \left| \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} - \mu \right| \geq \epsilon \right\} \rightarrow 0, \text{ για } n \rightarrow \infty.$$

- **Απόδειξη:** Θα αποδείξουμε το Νόμο των Μεγάλων Αριθμών για την περίπτωση όπου οι τ.μ. έχουν, επιπλέον, πεπερασμένη διασπορά σ^2 .

Έστω η τ.μ. $Z = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n}$. Παρατηρούμε ότι $\mathbb{E}[Z] = \mu$. Επίσης, $\text{Var}[Z] = \frac{\sigma^2}{n}$ (αποδείξτε το ως άσκηση).

Ο Ασθενής Νόμος των Μεγάλων Αριθμών (συνέχεια)

- Από την ανισότητα Chebyshev,

$$\Pr\{|Z - \mathbb{E}[Z]| \geq \epsilon\} \leq \frac{\text{Var}[Z]}{\epsilon^2} \Rightarrow$$
$$\Pr\left\{\left|\frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} - \mu\right| \geq \epsilon\right\} \leq \frac{\sigma^2}{n\epsilon^2}.$$

- Συνεπώς, υπάρχει n_0 τέτοιο ώστε, για $n > n_0$,

$\Pr\left\{\left|\frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} - \mu\right| \geq \epsilon\right\} \leq \delta$ για οποιοδήποτε $\delta > 0$ και ο στατιστικός μέσος όρος $\frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i$ συγκλίνει κατά πιθανότητα στο στοχαστικό μέσο όρο $\mu = \mathbb{E}[X]$.

Εισαγωγή

- **Θεώρημα 1.4 (Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών).** Έστω μία ακολουθία ανεξάρτητων, ομοίως κατανομημένων (i.i.d.) τ.μ. X_i με πεπερασμένη μέση τιμή, $\mathbb{E}[X_i] = \mu$. Με πιθανότητα 1,

$$\frac{X_1 + X_2 + \cdots + X_n}{n} \rightarrow \mu \text{ για } n \rightarrow \infty.$$

Δηλαδή,

$$\Pr \left\{ \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{X_1 + X_2 + \cdots + X_n}{n} = \mu \right\} = 1.$$

- Θα τον αποδείξουμε (ενημερωτικά) μετά το πόρισμα της επόμενης διαφάνειας.

Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών (συνέχεια)

- **Πόρισμα 1.5** Εάν $N(x; X_1^n)$ είναι ο αριθμός των εμφανίσεων της τιμής x στην ακολουθία X_1^n , $\pi(x; X_1^n) \triangleq \frac{N(x; X_1^n)}{n} \rightarrow p(x)$ με πιθανότητα 1 για $n \rightarrow \infty$.
- Η ποσότητα $\pi(x; X_1^n)$ ονομάζεται *τύπος* (type) ή *εμπειρική πιθανότητα* της x .
- Δηλαδή, η εμπειρική πιθανότητα συγκλίνει στη στοχαστική πιθανότητα με πιθανότητα 1.
- **Απόδειξη.** Θεωρούμε τ.μ. B η οποία ισούται με 1 όταν $X_i = x$ και 0 όταν $X_i \neq x$. Οι X_i είναι i.i.d., επομένως και οι B_i είναι i.i.d. Από τον ισχυρό νόμο των μεγάλων αριθμών, $\Pr \left\{ \frac{\sum B_i}{n} \rightarrow \mathbb{E}[B] \right\} = 1$. Αλλά $\mathbb{E}[B] = \Pr\{B = 1\} = \Pr\{X_i = x\} = p(x)$.
- Με παρόμοιο τρόπο μπορούμε να δείξουμε ότι η εμπειρική πιθανότητα συγκλίνει στη στοχαστική πιθανότητα *κατά πιθανότητα* (με χρήση του Ασθενούς Νόμου των Μεγάλων Αριθμών).

Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών – Απόδειξη

- Θεωρούμε ότι οι X_i έχουν πεπερασμένη ροπή 4ης τάξης (παρόλο που ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών ισχύει και χωρίς αυτήν την παραδοχή)
- Η απόδειξη βρίσκεται, μεταξύ άλλων, στο βιβλίο S. Ross, *A first course in probability*, Prentice-Hall.
- Θεωρούμε, αρχικά, ότι $\mathbb{E}[X] = 0$.
- Ορίζουμε την τ.μ. $S_n \triangleq \sum_{i=1}^n X_i$.
- Επομένως,

$$\mathbb{E}[S_n^4] = \mathbb{E}[(X_1 + X_2 + \dots + X_n)^4].$$

- Επειδή $\mathbb{E}[X] = 0$ και λόγω της ανεξαρτησίας των X_i , οι μόνοι όροι που δεν ισούνται με 0 είναι οι $\mathbb{E}[X_i^4]$ και $\mathbb{E}[X_i^2 X_j^2]$.

Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών – Απόδειξη (2)

- Για δεδομένα i και j υπάρχουν $\binom{4}{2} = 6$ όροι $\mathbb{E}[X_i^2 X_j^2]$.
- Επομένως, αν $\mathbb{E}[X_i^4] = K$,

$$\begin{aligned}\mathbb{E}[S_n^4] &= n\mathbb{E}[X_i^4] + 6\binom{n}{2}\mathbb{E}[X_i^2 X_j^2] \\ &= nK + 3n(n-1)\mathbb{E}[X_i^2]\mathbb{E}[X_j^2].\end{aligned}$$

- Επειδή $\text{Var}(X_i^2) = \mathbb{E}[X_i^4] - (\mathbb{E}[X_i^2])^2$, $(\mathbb{E}[X_i^2])^2 \leq \mathbb{E}[X_i^4] = K$.
- Συνεπώς, $\mathbb{E}[S_n^4] \leq nK + 3n(n-1)K \Rightarrow \mathbb{E}\left[\frac{S_n^4}{n^4}\right] \leq \frac{K}{n^3} + \frac{3K}{n^2}$.
- Επομένως, $\mathbb{E}\left[\sum_{n=1}^{\infty} \frac{S_n^4}{n^4}\right] = \sum_{n=1}^{\infty} \mathbb{E}\left[\frac{S_n^4}{n^4}\right] < \infty$.
- Αυτό σημαίνει ότι, με πιθανότητα 1, $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{S_n^4}{n^4} < \infty$ (εάν υπήρχε μη μηδενική πιθανότητα το άθροισμα να είναι άπειρο, τότε και η μέση τιμή θα ήταν άπειρη).

Ο Ισχυρός Νόμος των Μεγάλων Αριθμών – Απόδειξη (3)

- Για να ισχύει $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{S_n^4}{n^4} < \infty$ με πιθανότητα 1, πρέπει ο n -στός όρος να τείνει στο 0.
- Επομένως, με πιθανότητα 1,

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{S_n^4}{n^4} = 0.$$

- Αλλά, αν $\frac{S_n^4}{n^4} \rightarrow 0$, τότε θα πρέπει και $\frac{S_n}{n} \rightarrow 0$, το οποίο αποδεικνύει το ζητούμενο.
- Στην περίπτωση όπου $\mathbb{E}[X] = \mu \neq 0$, μπορούμε να επαναλάβουμε την απόδειξη για την τ.μ. $\bar{X} \triangleq X - \mu$. $\sum_{i=1}^n \frac{X_i - \mu}{n} \rightarrow 0$, οπότε $\sum_{i=1}^n \frac{X_i}{n} \rightarrow \mu$.